

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 1 (2016) nr 1
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2016.01.04

Małgorzata Parzych*

Obcy – a jednak swoi. O Kurpiach z wyboru i ich zasługach dla kształtowania tożsamości kurpiowskiej

Strange and Yet Familiar: About the Inhabitants of Kurpie who Contributed to Forming Kurpie's Identity

Abstract: Kurpie is a region known today as the bastion of tradition and culture, which has its own local dialect, traditional outfit and ceremonies. This article contains biographies of people whose activities contributed to enhancing the regional identity of Kurpie. Two priests, Skierkowski and Mieczysław Mieszko, Dr Józef Psarski and a forest ranger named Władysław Rynkiewicz were among those who contributed to saving the cultural heritage of Kurpie. Their engagement in Kurpian life had a positive influence on the region's development and the common awareness of its inhabitants. The biographies of these extraordinary people show how much an individual can contribute to the life of the whole community.

Keywords: Kurpie, stranger, region, folklore

Kurpie to jeden z tych regionów w naszym kraju, które kojarzone są z silnym przywiązaniem do tradycji, zachowaniem gwary i stroju, a co za tym idzie – dość dużym poczuciem

* Małgorzata Parzych – dr, badacz niezależny, bagosiaa@tlen.pl.

odrębności. Często można usłyszeć stwierdzenie, że Kurpie są jak górale¹, a w słowach tych kryje się przeświadczenie, że mieszkańcy Kurpiowszczyzny, tak jak mieszkańcy Podhala, cenią dorobek przeszłych pokoleń oraz dbają, by tradycje regionu nie zaginęły. I tak rzeczywiście jest. Do ochrony dziedzictwa kulturowego regionu przyczynili się nie tylko rdzenni mieszkańcy Kurpiowszczyzny, ale także przybysze z zewnątrz, „obcy”, nazywani przez Kurpiów „krzokani” lub „ptokani”, określeniami sugerującymi brak zakorzenienia i przywiązania do miejsca. W opozycji – osoby, które z dziada pradiada zamieszkują Puszczę, są nazywani „pniokami”, co oznacza przywiązanie do ziemi rodzinnej. Ludzie ci, niczym stare drzewa, są zakorzenieni w swojej małej ojczyźnie.

Kurpie długo stanowili społeczność dosyć hermetyczną, na co wpływ miało kilka czynników: brak sieci dróg w Puszczy, korzystanie przez Puszczaków z przywilejów królewskich i życie według prawa bartnego.

Kurpie nie byli ludem pańszczyźnianym – żyli w królewszczyznach, uczciwość była zasadą, której przestrzegano powszechnie, ludzi złych i złodziei wypędzano z puszczy bezpowrotnie, przybyszów zaś nowych przyjmowano między siebie po pewnych próbach – stosowanie do ustaw prawa bartnego, jakie Puszczaków obowiązywało².

Dodatkowym czynnikiem wpływającym na zamknięcie społeczności puszczańskiej był niski poziom wykształcenia, o czym pisał jeszcze na początku XX w. jeden z najważniejszych badaczy Kurpiowszczyzny – Adam Chętnik:

Przyczyna złego jest i brak oświaty na Kurpiach. Szkoły są rzadko gdzie po większych wioskach; szkół tych jest około 20 na całej Puszczy, posiadającej góra 100 tysięcy ludzi. Są wioski mające po 100–300 domów, a bez szkoły³.

Gdy do braku edukacji dołączymy jeszcze trudne warunki ekonomiczne, to zrozumiemy, dlaczego mieszkańcy Puszczy świadomie nie troszczyli się o zachowanie własnego dziedzictwa kulturowego. Żyli tą kulturą na co dzień. Przestrzegali dawnego

1 A. Chętnik, *Z Puszczy Zielonej*, Warszawa 1978, s. 5. Profesor Aleksander Gieysztor pisał o tym podobieństwie w kontekście uzależnienia Kurpi, podobnie jak górali, od starostów królewskich; A. Gieysztor, *Posłowie*, w: *Dawna Ziemia Łomżyńska przez Zygmunta Glogera*, Łomża 1986, s. 2. O podobieństwie tym wspomina także ks. Władysław Skierkowski; W. Skierkowski, *Wesele na Kurpiach*, Płock 1933, s. 8.

2 Tamże, s. 123.

3 A. Chętnik, *Puszcza Kurpiowska*, Ostrołęka 2004, s. 133.

obyczaju, śpiewali pieśni, których słowa znali „od zawsze”, odprawiali pogrzeby, śluby i wesela według pradawnego porządku i nie widzieli w tym nic wyjątkowego. W czasach, gdy Kurpie zaczęli pod koniec XIX w. wyjeżdżać za chlebem do Prus i Ameryki, doszło nawet do tego, że zaczęli wstydić się własnego pochodzenia. Wspominał o tym Chętnik w cytowanej już pracy *Puszcza Kurpiowska*:

Z kim się nie zmówić, każdy z nich powie, że gdyby nie Ameryka, to chyba z głodu trzeba by umierać. [...] Ale nie tylko same korzyści mamy z Ameryki. [...] Emigranci zapominają u obcych o swej religii i narodowości. Niejeden po powrocie klepie jak papuga po angielsku i niemiecku i wstydi się swej wioski rodzinnej i rodziców, którzy nie chodzą jak on, w kołnierzyku i kapeluszu⁴.

W tej sytuacji nie dziwi alarm, jaki ogłosił Chętnik, że należy „przede wszystkim uczyć się, kształcić, czytać odpowiednie książki i gazety”⁵, aby wzrosły poczucie tożsamości, łączności z ziemią rodzinną i świadomość Kurpiów o sobie samych, umacniało się ich poczucie dumy z własnego regionu. Chętnik, obserwując działania germanizacyjne władz pruskich na ziemiach polskich pozostających po zaborach pod władzą Prus, uważał, że „Puszcza, jako ziemia pograniczna z Prusami, może być owym murem żywym, który postawiłby tamę darcia się Niemców do nas”⁶, o ile właśnie wzrosnie świadomość ludu kurpiowskiego.

W budzeniu wśród Kurpiów tożsamości regionalnej⁷, oprócz już przywołanego Adama Chętnika, wielkie zasługi oddał „jeden z Mazurów pochodzący z ziemi Zakrzeńskiej, z powiatu mławskiego, z parafii Boguszyn, ze wsi Głużek”⁸ – ks. Władysław Skierkowski. Ten syn średniozamożnych gospodarzy przyszedł na świat 13 marca 1886 r.

4 Tamże, s. 133.

5 Tamże, s. 140.

6 Tamże, s. 140.

7 Tożsamość regionalna jest szczególnym przypadkiem tożsamości społecznej i kulturowej opartej na tradycji regionalnej, terytorium, specyficznych cechach społecznych, kulturowych, gospodarczych i topograficznych wyróżniających dany region; M. S. Szczepański, *Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologicznych*, w: *Badania nad tożsamością regionalną*, „Prace Krajowego Ośrodka Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury”, nr 34, Łódź–Ciechanów 1999, s. 7–8.

8 M. M. Grzybowski, *W siedemdziesięciolecie śmierci ks. Władysława Skierkowskiego (1941–2011)*, w: *Materiały z konferencji poświęconej ks. Władysławowi Skierkowskiemu, która odbyła się 11 maja 2011 roku w Myszynie, Myszyniec 2011*, s. 4.

Po ukończeniu szkoły elementarnej, uczył się muzyki u organisty w Mławie. W latach 1903–1904 trafił do znanego muzyka, ks. Eugeniusza Gruberskiego w tajnej szkole organistowskiej w Płocku. Chcąc zarobić na czesne, zatrudnił się w charakterze organisty w kościele seminaryjnym w Płocku. W 1906 r. wstąpił do seminarium duchownego w Płocku, a sześć lat później – 23 czerwca 1912 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk ówczesnego ordynariusza diecezji płockiej – biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego. W tym samym roku został skierowany do pracy w parafii w Dzierzgowie, a w 1913 r. do parafii Myszyniec. Swój przyjazd na nową placówkę tak wspominał po latach:

Naznaczony wtedy byłem na wikariusza do Myszyńca i musiałem tam jechać końmi. Nastrojony minorowo przez konfratrów, jechałem bardzo smutny. Jeszcze więcej się rozrzewniłem, kiedy wjechałem na szerokachny, piaszczysty gościniec i ujrzałem przed sobą liczne wydmy piaszczyste, bagna i olbrzymie ciemne lasy. Gorzko robiło się na duszy i różne czarne myśli do głowy napływały⁹.

Te pierwsze niemiłe wrażenia minęły, gdy młody kapłan usłyszał śpiewaną przez Kurpianki pieśń *Leć głosie po rosie*. Wtedy to – jak sam wspomina – zmieniło się jego nastawienie do tej okolicy, w której przyszło mu pracować. Zapisał:

wsluchany, chwytałem dźwięki oddalającej się melodii i pomyślałem sobie: Mój Boże! Jakżeż Ci wdzięczny jestem, żeś mi przeznaczył placówkę w tak ciekawej okolicy¹⁰.

Na parafii w Myszyńcu pozostał młody kapłan zaledwie dwa lata, bo do 1915 r., ale tak naprawdę nigdy już nie opuścił Puszczy. Wracał na te tereny w wakacje i w innym czasie wolnym, aby dokumentować przede wszystkim pieśni kurpiowskie. Opisywał także kurpiowskie zwyczaje, tradycję, ubiór, sposób odżywiania, instrumenty itd. Można powiedzieć, nie bez przesady, że zapisał kulturę Kurpi. Ks. Skierkowski w 1925 r. został wikariuszem w Imielnicy koło Płocka, a w niedługim czasie stał się współpracownikiem, a później członkiem Towarzystwa Naukowego Płockiego i wielokrotnie wygłaszał tam referaty o Kurpiach¹¹. W latach 1928–1934 staraniem Towarzystwa Naukowego Płockiego opublikowano w czterech zeszytach 790 pieśni kurpiowskich z około 2 tys., które ks. Skierkowski zebrał w czasie wędrówek po wioskach puszczań-

9 W. Skierkowski, *Puszcza Kurpiowska w pieśni*, t. 1, Ostrołęka 1997, s. 8.

10 Tamże, s. 9.

11 M. Grzybowski, *Ksiądz Władysław Skierkowski 1886–1941*, Myszyniec 2011, s. 51–53.

skich¹². W niespełna rok po wydaniu tychże pieśni, Karol Szymanowski zauroczony ich melodią stworzył *6 pieśni kurpiowskich na chór mieszany a capella*, a w pięć lat później *12 pieśni kurpiowskich na głos z fortepianem*, a później *Pieśni kurpiowskie na skrzypce solo i fortepian*¹³. Zwykle, pieśni ludowe zagościły w panteonie muzyki poważnej.

Ksiądz Skierkowski tak bardzo pozostawał pod wrażeniem tradycji i zwyczajów ludu kurpiowskiego, że w Imielnicy zorganizował Zespół Pieśni i Tańca prezentujący w strojach kurpiowskich nie tylko pieśni i tańce, ale cały obrzęd tradycyjnego wesela na Kurpiach. Popularność przedstawień sprawiła, że dyrektor Teatru Płockiego, Tadeusz Skarżyński (wcielił się w rolę raja, czyli swata) przeniósł *Wesele na Kurpiach* na deski teatru profesjonalnego. Autorem libretta był ks. Władysław Skierkowski. Jak sam stwierdził, aby zapoznać społeczeństwo z gwarą kurpiowską i pozostawić na przyszłość wzór mowy Kurpiów, napisał tekst *Wesela na Kurpiach* właśnie w gwarze.

Fotografia 4. Ksiądz Władysław Skierkowski.

Źródło: Fotografia z archiwum Związku Kurpiów.

- 12 W 1997 r. staraniem Związku Kurpiów wydano reprint opublikowanych przed wojną czterech zeszytów pieśni ks. Skierkowskiego; W. Skierkowski, *Puszcza Kurpiowska w pieśni*, t. 1, Ostrołęka 1997. W 2000 r. ukazał się drugi tom publikacji, w którym zamieszczono pieśni spisane przez księdza Skierkowskiego w latach 1913–1939 i dotychczas niepublikowane; tenże, *Puszcza Kurpiowska w pieśni*, t. 2, Ostrołęka 2000. Tom trzeci zawiera prace etnograficzne ks. Skierkowskiego, a w szczególności opisy obyczajów, zwyczajów i obrzędów; tenże, *Puszcza Kurpiowska w pieśni*, t. 3, Ostrołęka 2003.
- 13 Wśród kompozytorów polskich czerpiących z folkloru kurpiowskiego należy jeszcze wymienić, m.in. Witolda Lutosławskiego czy Tadeusza Paciorkiewicza, ale także Tadeusza Sygietyńskiego. Wykaz utworów i opracowań kompozytorów polskich, dla których inspiracją stała się muzyka kurpiowska, sporządził Henryk Gadomski; tenże, *Władysław Skierkowski 1886–1941*, Ostrołęka 1984, s. 19–21.

Sztuka ta osiągnęła niebywały sukces. Teatr Płocki wystawił ją przeszło 500 razy w wielu miastach polskich. W samej Warszawie, w dzisiejszym teatrze Ateneum, latem 1928 r. nie schodziła ona z afisza przez dwa miesiące. Niezwykle pochlebną recenzję tego przedstawienia napisał m.in. Tadeusz Boy-Żeleński:

Tak się złożyło, że dopiero wczoraj mogłem oglądać słynne już „Wesele na Kurpiach”, grane w Warszawie triumfalnie blisko od dwóch miesięcy, ale doprawdy miałbym nieczyste sumienie, gdybym nie przyłączył swojego głosiku do chóru pochwał, jakimi obsypano tą regionalną imprezę pp. Skarżyńskich, oraz będący jej przedmiotem utwór ks. Władysława Skierkowskiego. „Wesele na Kurpiach” jest czynem równie oryginalnym jak szczęśliwym¹⁴.

Dla ocalenia dorobku kulturowego Kurpiowszczyzny dokonania ks. Skierkowskiego są bezcenne. Jego dzieła zebrane są swoistym podręcznikiem muzyki i kultury regionalnej dla kolejnych pokoleń. Ten kapłan, który zginął w obozie koncentracyjnym w Działdowie w 1941 r., pozostaje wzorem nie tylko dla współczesnych etnomuzykologów, ale także działaczy regionalnych Kurpiowszczyzny¹⁵.

Kurpiowszczyzna miała szczęście, że przychodzący z zewnątrz „obcy” stawali się często jej miłośnikami. Co więcej, ci przybysze z różnych części Polski, niejednokrotnie – dzięki swoim dokonaniom – na trwałe wpisali się w pamięć Kurpiów i historię regionu. Do takich postaci należał niewątpliwie ks. kanonik Mieczysław Mieszko. Jego postać stanowi część historii regionu – pisał Stanisław Pajka¹⁶. Urodził się 29 lutego 1892 r. we wsi Natreba koło Zbaraża. Po ukończeniu gimnazjum był nauczycielem. Później wstąpił do Seminarium Duchownego w Łomży i w 1926 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W okresie okupacji pozostawał proboszczem w Zuzeli. Należał do Armii Krajowej, gdzie był kapelanem. Został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami i otrzymał stopień podporucznika¹⁷. W 1945 r. został proboszczem w Kadzidle.

14 Cyt. za M. Grzybowski, *Ksiądz Władysław Skierkowski*, s. 69; T. Boy-Żeleński, *Boy-Żeleński o „Weselu na Kurpiach”*, „Dziennik Płocki”, 1928, nr 204, s. 3.

15 Sejmik Województwa Mazowieckiego ogłosił 2011 r. *Rokiem Księdza Władysława Skierkowskiego na Mazowszu*, Uchwała nr 28/11 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 marca 2011 r.; M. M. Grzybowski, *W siedemdziesięciolecie śmierci ks. Władysława Skierkowskiego*, s. 1.

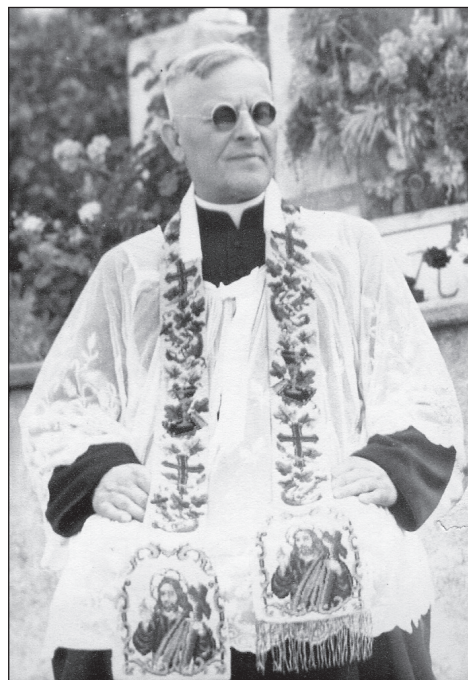
16 E. Anuszkiewicz, S. Pajka, *Ksiądz kanonik Mikołaj Mieczysław Mieszko (1892–1961)*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, 1993, nr 7, s. 294.

17 I. Choroszevska-Zyśk, *Z Zuzeli do Kadzidla. Ksiądz Mieczysław Mieszko (1892–1961)*, w: *Kurpie. Najważniejsi w dziejach*, Ostrołęka 2014, s. 458.

Świątynię zastał zdewastowaną i okradzioną przez Armię Czerwoną, wieś na wpół spaloną, społeczność zdeorganizowaną, bez środków i pomysłu na dalsze życie. Rozpoczął intensywne działania na rzecz poprawy bytu materialnego parafian, organizując zajęcia, które były dla Kurpiów proste i bliskie ich mentalności. W pierwszym rządzie zorganizował dla Kurpianek naukę haftu przy pomocy sprowadzonych do Kadzidła kilku bezhabitowych siostr zakonnych. Z niebывалą intuicją podjął działania na rzecz wykorzystania tradycyjnych umiejętności mieszkańców regionu w wykonywaniu rękodzieła ludowego i prac z zakresu sztuki ludowej. Już w 1947 roku zorganizował w kadzidlańskiej parafii pierwszą wystawę sztuki kurpiowskiej, na którą zaprosił przedstawicieli Departamentu Twórczości Artystycznej ministerstwa Kultury z panią Haliną Nowosadową, która na Kurpiach organizowała przed wojną, w latach 30-tych Spółdzielnię „Lipniczanka”¹⁸.

To właśnie proboszczowi kadzidlańskiemu zawdzięcza region istnienie spółdzielni Kurpianka, której funkcjonowanie dawało mieszkańcom pracę, ale przyczyniało się także do zachowania tradycyjnego rękodzieła: wycinanek, obrusów, chodników itp. Ks. Mieszko zaangażował się również w założenie zespołu folklorystycznego pod tą samą nazwą, czyli Kurpianka. Zależało mu bardzo na kultywowaniu zwyczajów kurpiowskich, dlatego zachęcał do brania ślubów w strojach ludowych. Dbał, aby parafianki zakładały stroje regionalne na procesję Bożego Ciała. Z inicjatywy ks. Mieszki nakręcono film *Wesele na Kurpiach*, w którym zagrali mieszkańcy Kadzidła¹⁹.

Fotografia 3. Ksiądz Mieczysław Mieszko.

Źródło: Fotografia z archiwum Związku Kurpiów.

18 M. Braun, *Co Kurpie zawdzięczają swoim proboszczom*, „Rocznik Mazowiecki” (Warszawa), 23 (2011) s. 182.

19 Ponieważ władze uznały, że film zawiera zbyt dużo pierwiastków religijnych, premierowy pokaz odbył się dopiero w 1957 r.; E. Anuszkiewicz, S. Pajka, *Ksiądz kanonik Mikołaj Mieczysław Mieszko*, s. 295–296.

Innym rysem działalności ks. Mieszki było jego zaangażowanie w utrwalanie historii regionu oraz rozbudzanie uczuć patriotycznych Kurpiów.

Może to właśnie przeszłość okupacyjna pozwalała mu lepiej dostrzegać i rozumieć bohaterską przeszłość Kurpiów. [...] Jedno jest pewne, iż bardzo chciał ocalić od zapomnienia ten nurt bohaterskiej tradycji. Często przypominał o tym w kazaniach. Ale nie tylko. Chciał niejako uwiecznić walki Kurpiów o wolność. Dlatego też nieopodal kościoła wybudował ku ich czci okazały pomnik²⁰.

Całe życie ks. Mieszko poświęcił swojej małej ojczyźnie, nie tej, w której się urodził, ale tej, którą ukochał – Kurpiom. Nie dziwią słowa Iwony Choroszewskiej-Zyśk:

W kadzidlańskiej parafii ks. Mieczysław Mieszko pracował ponad piętnaście lat. Zmarł przedwcześnie 23 marca 1961 roku w wieku 68 lat. Żyje on jednak w sercach Kurpiów, którzy go nad wyraz pokochali. Pokochali go za to, że przywrócił im tożsamość, że odkrył on na nowo i dał im nadzieję. Udowodnił, że nie są gorsi ani biedniejsi, a wręcz odwrotnie – Kurpie posiadają olbrzymie bogactwo duchowe, historyczne i kulturalne²¹.

Fotografia 1. Doktor Józef Psarski.

Źródło: Fotografia z archiwum Związku Kurpiów.

Postacią, o której również można powiedzieć, że stała się Kurpiem z wyboru, był doktor Józef Psarski. Urodził się 19 marca 1868 r. w Grabowej pod Opoczmem, w dawnej guberni piotrkowskiej. Za udział w powstaniu styczniowym jego rodzicom skonfiskowano majątek. Józef ukończył gimnazjum w Piotrkowie Trybunalskim i rozpoczął studia medyczne. Za działalność niepodległościową został zesłany do Rosji. Z wygnania powrócił w 1894 r. i rozpoczął pracę w Myszyńcu. Po kilku miesiącach młody lekarz przeniósł się do Ostrołęki. Jeszcze dwa razy doktor Psarski wraz z rodziną był zsyłany do Rosji za działalność na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości. Powracał jednak do Ostrołęki i nie rezygnował z działalności społeczno-oświatowej na rzecz kurpiowskiej społeczności.

²⁰ Tamże, s. 296.

²¹ I. Choroszewska-Zyśk, *Z Zuzeli do Kadzidła*, s. 460.

Janina i Józef Psarscy założyli m.in. Bibliotekę Latającą, z inicjatywy doktora powstało w Ostrołęce Koło Polskiej Macierzy Szkolnej, działające na rzecz zwalczania analfabetyzmu. Doktor Psarski organizował także warsztaty tkackie, chcąc w ten sposób przyczynić się do powstrzymania emigracji „za chlebem”. W 1912 r. znalazł się w grupie inicjatorów powstania w Ostrołęce gimnazjum męskiego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, dostrzegając potrzeby odradzającego się państwa, zaangażował się w rozwój oświaty i szkolnictwa. Dzięki jego staraniom, ale także funduszom, otwarto gimnazjum, a w 1919 r. rozpoczęła w Ostrołęce działalność szkoła rzemieślnicza o kierunku mechaniczno-ślusarskim.

Doktor działał aktywnie w radzie miejskiej i w sejmiku powiatowym. Inicjował założenie pierwszego sklepu spółdzielczego, organizował Towarzystwo Dobrego Kredytu, Kasę Zapomogowo-Pożyczkową oraz Towarzystwo Wioślarskie, wokół którego koncentrowało się życie sportowe i towarzyskie miasta. Aktywnie działał w tych towarzystwach. Jako lekarz pracował w Szpitalu Powiatowym im. Świętego Józefa. W 1920 r. w obawie przed bolszewickim zagrożeniem powołano w Ostrołęce Powiatowy Obywatelski Komitet Obrony Państwa, w którego skład wszedł także doktor Psarski. W okresie okupacji hitlerowskiej współpracował z „Golesinem”²², czyli tajnym Liceum Ogólnokształcącym im. Króla Stanisława Leszczyńskiego.

2 października 1944 r. doktor Psarski został powołany na stanowisko starosty Powiatu Ostrołęckiego²³, jednak już w maju 1945 r. zrezygnował z pełnienia tego urzędu, gdy przekonał się, że rodząca się Polska, nie jest taka, jaką pragnął kształtować. Jego ogromny wysiłek i praca na rzecz miasta i Kurpiowszczyzny nie niosły ze sobą uznania władz powojennych. Urząd Bezpieczeństwa wytworzył wokół niego atmosferę niechęci, a nawet wrogości. Był izolowany od swojej szkoły i od młodzieży. Zmarł w 1953 r.

W plebiscycie ogłoszonym przez ostrołęckie media został wybrany Ostrołęczaninem XX w. Jego życie stanowiło odpowiedź na wezwanie Adama Chętnika, aby wśród Kurpiów szerzyć oświatę, umożliwiać im zdobywanie wykształcenia i w ten sposób kształtować nowe pokolenia, które będą utożsamiać się ze swoim regionem i rozwijać go. Jedna ze współpracownic doktora Psarskiego powiedziała, że

22 J. Radomski, *Golesin. Wspomnienia*, Ostrołęka 1982.

23 Cz. Parzych, *Ostrołęcki Judym. Doktor Józef Psarski (1868–1953)*, w: *Kurpie. Najważniejsi w dziejach*, s. 284.

Kurpiowszczyzna winna być wdzięczna losowi, iż taki człowiek jak doktor Psarski – ukochał ten lud, jego folklor, że mimo przeciwności i przeróżnych przeszkód wracał tu [na Kurpiowszczyznę] zawsze i bez reszty się temu regionowi poświęcił²⁴.

Pisząc o „obcych”, którzy przyczynili się do utrwalania dorobku Kurpiowszczyzny, nie sposób pominąć człowieka, który urodził się na polskich Kresach Wschodnich, a zapisał się pięknie w historii leśnictwa Puszczy Kurpiowskiej.

Władysław Rynkiewicz (Lepsza) [...] przyczynił się do wzrostu lesistości regionu, ocalił od zniszczenia cenne fragmenty puszczańskie. W sercach ludzi pozostał jako otwarty i dobrotliwy człowiek. Swoim życiem dał przykład, w jaki sposób można wrosnąć w obcą ziemię i być przez nią przyjętym. Był to zasłużony Patriotą, Leśnik i Kurp z wyboru²⁵.

Z Kurpiami leśniczy Rynkiewicz był związany od 1953 r., gdy został zatrudniony na stanowisku leśniczego Leśnictwa Dęby w Nadleśnictwie Lipniki. 1 października 1956 r. Władysław Lepsza²⁶ został mianowany na stanowisko nadleśniczego Nadleśnictwa Lipniki. W swojej pracy angażował się bardzo w ochronę lasów kurpiowskich, dbał o zalesienia i prowadził gospodarstwo szkółkarskie. W Dębach powstała wtedy wyluszcarnia nasion, która zaopatrywała region kurpiowski w nasiona miejscowego pochodzenia. Nadleśniczy, mając świadomość uciekającego piękna przyrody kurpiowskiej i konieczności jej ochrony, doprowadził w 1971 r. do utworzenia pierwszego w granicach Nadleśnictwa Lipniki Rezerwatu Przyrody o nazwie „Mingos”.

Władysław Lepsza udzielał się także w działalności społecznej. Był nie tylko radnym Gminnej Rady Narodowej w Łysych, opiekunem Związku Harcerstwa Polskiego w trzech szkołach podstawowych, przyczynił się do powstania Szkoły Podstawowej w Dębach, opiekował się Kurpiowskim Zespołem Ludowym „Kurpie Leśne”.

24 Wywiad w posiadaniu autorki.

25 B. Kłak, K. Usakiewicz, *Patriota, leśnik i Kurp z wyboru – Władysław Rynkiewicz „Lepsza”*, w: *Kurpie. Najważniejsi w dziejach*, s. 299.

26 Władysław Rynkiewicz w czasie drugiej wojny światowej był żołnierzem Armii Krajowej. Za działalność na rzecz wolności ojczyzny uzyskał następujące odznaczenia: Krzyż *Virtuti Militari* *v* Klasy, Krzyż *Walecznych* i *Srebrny Krzyż Zasługi z Mieczami*. Swoją służbę w Armii Krajowej zakończył w stopniu podporucznika. W celu uniknięcia prześladowań przez Urząd Bezpieczeństwa po wojnie przybrał nazwisko Lepsza; tamże, s. 299–301.

25 października 2013 r. na terenie Nadleśnictwa Nowogród dokonano uroczystego otwarcia Leśnej Izby Edukacyjnej im. Władysława Rynkiewicza (Lepsza), pseudonim „Ren”. Na jej budynku zawisła tablica z napisem następującej treści:

Władysław Lepsza Rynkiewicz „Ren” 1925–1983. Patriota, leśnik, Kurp z wyboru. Nadleśniczy Nadleśnictwa Nowogród w latach 1956–1983. Przyjaciel Kurpi, całym sercem oddany Puszczy Kurpiowskiej. Społecznik, zasłużony dla Ziemi Łomżyńskiej i Ostrołęckiej. Żołnierz AK w latach 1943–46. Adiutant a następnie zastępca Komentanta Obwodu Grodzieńskiego. Za zasługi z czasów II wojny światowej odznaczony m.in. Krzyżem *Virtuti Militari* v Klasy, Krzyżem walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski²⁷.

Czesław Miłosz w *Traktacie moralnym* zapisał znamienne słowa:

Nie jesteś jednak tak bezwolny,
A choćbyś był jak kamień polny,
Lawina bieg od tego zmienia,
Po jakich toczy się kamieniach.
I, jak zwykł mawiać już ktoś inny,
Możesz, więc wpłynąć na bieg lawiny²⁸.

Fragmety biografii przedstawionych w niniejszym artykule osób pokazują, jak wielką rolę w życiu konkretnej społeczności może odegrać jednostka. Jak bardzo może wpłynąć na jej rozwój i kształt, ale także zachowanie tradycji i dorobku kulturowego. Często są to jednostki przybyłe z zewnątrz, w tym najbardziej potocznym rozumieniu „obcy”. Przedstawiłam biografie zaangażowanych społeczników, którzy świadomie uczestniczyli w życiu Kurpiowszczyzny, regionu, który pokochali i uznali za własny, z którym się utożsamiali. W przedstawianej przeze mnie sytuacji bez wątpienia niebagatelną rolę odegrał fakt, że przybysze byli osobami wykształconymi, które niejako pomogły samym Kurpiom dostrzec wartość ich regionu i kultury.

W opisywaniu tożsamości regionalnej przyjmuje się na ogół sześć podstawowych perspektyw: psychologiczną, socjologiczną, geograficzną, etnograficzną, historyczną i ekonomiczną, którym odpowiada sześć kręgów wiedzy kształtujących tożsamość

27 Tamże, s. 305.

28 Cz. Miłosz, *Traktat moralny. Traktat poetycki*, Warszawa 1982, s. 10.

Fotografia 2. Leśniczy Władysław Rynkiewicz w Skansenie w Nowogrodzie.

Źródło: Fotografia z archiwum Związku Kurpiów.

lokalną i regionalną. Są to wiedza o lokalnym środowisku przyrodniczym, o lokalnej topografii, historii, społeczności regionalnej, gwarze i kulturze²⁹. Ta znajomość regionu, a raczej samowiedza mieszkańców decyduje o wzmocnieniu tożsamości regionalnej lub jej rozpadzie. Działalność ks. Skierkowskiego, ks. Mieszki, doktora Psarskiego oraz leśniczego Rynkiewicza obejmowała wyżej wymienione płaszczyzny, przenikając się w różnych zakresach i kształtując tożsamość Kurpiów. Trudno przecenić dorobek przedstawionych postaci i ich zasługi dla zachowania dorobku kulturowego Kurpiowszczyzny. Obcy – a jednak swoi. Kurpie z wyboru. Doktor Psarski powiedział, że

29 M. S. Szczepański, *Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologicznych*, w: *Badania nad tożsamością regionalną: stan i potrzeby. Materiały z konferencji naukowej Łódź 2 czerwca 1998 roku*, red. A. Matczak, „Prace Krajowego Ośrodka Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury”, nr 34, Łódź–Ciechanów 1999, s. 9–13; U. Biskup, *Rola edukacji szkolnej kształtowaniu tożsamości regionalnej młodego pokolenia*, w: *Tożsamość kulturowa regionu w warunkach integracji europejskiej – przykład Mazowsza*, red. A. Koseski, A. Stawarz, Warszawa 2003, s. 143–145.

gdyby było mu danym raz jeszcze stanąć przed wyborem zawodu, wybrałby ten sam i życie wśród Kurpiów, bo to jest lud twardy, ale wierny i prawy.

Streszczenie: Kurpie to region postrzegany współcześnie jako ostoja tradycji i kultury, przestrzeń, w której zachowała się gwara, przywiązanie do tradycyjnego stroju oraz obrzędów. W niniejszym artykule zostały zaprezentowane biografie osób, których działalność przyczyniła się do wzmocnienia tożsamości Kurpiów z własnym regionem. Ks. Władysław Skierkowski, doktor Józef Psarski, leśniczy Władysław Rynkiewicz, czy ksiądz Mieczysław Mieszko to ludzie, którzy swoją działalnością przyczynili się do ocalenia dziedzictwa kulturowego Kurpi. Ich zaangażowanie w życie Kurpiowszczyzny wpłynęło bardzo pozytywnie na rozwój regionu i wzmocnienie samoświadomości mieszkańców Puszczy. Życiorysy tych niezwykłych osób są przykładem jak wiele jednostka może wnieść w życie społeczności.

Słowa kluczowe: Kurpie, obcy, region, folklor

Bibliografia

- Anuszkiewicz E., S. Pajka, *Ksiądz kanonik Mikołaj Mieczysław Mieszko (1892–1961)*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, 1993, nr 7.
- Biskup U., *Rola edukacji szkolnej kształtowaniu tożsamości regionalnej młodego pokolenia*, w: *Tożsamość kulturowa regionu w warunkach integracji europejskiej – przykład Mazowsza*, red. A. Koseski, A. Stawarz, Warszawa 2003.
- Boy-Żeleński T., *Boy-Żeleński o „Weselu na Kurpiach”*, „Dziennik Płocki”, 1928, nr 204.
- Braun M., *Co Kurpie zawdzięczają swoim proboszczom*, „Rocznik Mazowiecki” (Warszawa), 23 (2011).
- Chętnik A., *Puszcza Kurpiowska*, Ostrołęka 2004.
- Chętnik A., *Z Puszczy Zielonej*, Warszawa 1978.
- Choroszeńska-Zyśk I., *Z Zuzeli do Kadzidla. Ksiądz Mieczysław Mieszko (1892–1961)*, w: *Kurpie. Najważniejsi w dziejach*, Ostrołęka, 2014.
- Gadomski H., *Władysław Skierkowski 1886–1941*, Ostrołęka 1984.
- Gieysztor A., *Posłowie*, w: *Dawna Ziemia Łomżyńska przez Zygmunta Glogera*, Łomża 1986.
- Grzybowski M. M., *W siedemdziesięciolecie śmierci ks. Władysława Skierkowskiego (1941–2011)*, w: *Materiały z konferencji poświęconej ks. Władysławowi Skierkowskiemu, która odbyła się 11 maja 2011 roku w Myszyncu*, Myszyniec 2011.
- Grzybowski M., *Ksiądz Władysław Skierkowski 1886–1941*, Myszyniec 2011.
- Kłak B., K. Usakiewicz, *Patriota, leśnik i Kurp z wyboru – Władysław Rynkiewicz „Lepsza”*, w: *Kurpie. Najważniejsi w dziejach*, Ostrołęka, 2014.
- Miłosz Cz., *Traktat moralny. Traktat poetycki*, Warszawa 1982, s. 10.

- Parzych Cz., *Ostrołęcki Judym. Doktor Józef Psarski (1868–1953)*, w: *Kurpie. Najważniejsi w dziejach*, Ostrołęka, 2014.
- Radomski J., *Golesin. Wspomnienia*, Ostrołęka 1982.
- Skierkowski W., *Puszcza Kurpiowska w pieśni*, t. 1–3, Ostrołęka 1997–2003.
- Skierkowski W., *Wesele na Kurpiach*, Płock 1933.
- Szczepański M. S., *Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologicznych*, w: *Badania nad tożsamością regionalną*, „Prace Krajowego Ośrodka Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury”, nr 34, Łódź–Ciechanów 1999.
- Szczepański M. S., *Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologicznych*, w: *Badania nad tożsamością regionalną: stan i potrzeby. Materiały z konferencji naukowej Łódź 2 czerwca 1998 roku*, red. A. Matczak, „Prace Krajowego Ośrodka Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury”, nr 34, Łódź–Ciechanów 1999.